

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)
 רח' האדמו"ר מצאנז 10
 בני ברק

שיעורים ממורנו ורבינו

מרא דאתרא דשכונת "אדמור מצאנז-והסביבה"

מורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

פרשת כי תבא – תשפ"ב

התוכן:

1. "שמיטת כספים – ופרוזבול – ד" (ליל שב"ק "כי תבא") – שיעור 1
2. "שמיטת כספים – ופרוזבול – ה" (שב"ק "כי תבא") – שיעור 2

ניתן לצפות ולהוריד את כל שיעורי מרן הרב שליט"א

באתרנו: <http://pninim.co.il/>

תחת הלינק: [שיעורי הגאון רבי יום טוב זנגר](http://pninim.co.il/)

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ליל ש"ק פ' כי תבא תשפ"ב

שמיטת כספים (ד)

תקנת פרוזבול

סיבת תקנת פרוזבול

כ' הרמב"ם (הל' שמיטה פ"ט ה"ז) כשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זה את זה, ועוברין על הכתוב בתורה השמר לך פן יהיי דבר וגו', התקין פרוזבול כדי שלא ישמט החוב עד שילוו זה את זה. מקור הרמב"ם היא מתניי בשביעית (פ"י מ"ג) ובסוגיי בגיטין (ל"ו).

גדר תקנת פרוזבול

נחלקו הראשונים בגדר תקנת פרוזבול, אם פירושו שהמלוה מוסר חובותיו לב"ד שהם יהיו ממונים לגבות חובותיו, ויש להם כח להפקיע ממונו של זה, דהפקר ב"ד הפקר, או שמא הוא רק מסירת מודעה שהוא חפץ לגבות חובותיו, ועי"ז חלה עליו תקנת הלל וממילא יכול לגבותם, וני"מ טובא אם יש צורך למסור השטרי חוב ליד ב"ד. להלכה קיי"ל דסגי באמירה בלבד כשיטת הרמב"ן וריטב"א ור"ן בגיטין (ל"ו:), וברמ"א (ח"ו"מ ס"י ס"ז ס"י"ט) מבואר עוד יותר, דפרוזבול מהני אפילו למלוה על פה (ועיי' בסמ"ע סקל"ט דהשו"ע ג"כ ס"ל הכ"ז).

יש לציין שכמה ראשונים כ' שהמוסר שטרותיו לב"ד (והיינו דווקא כשמסר השטרות עצמן – דרך אמונה פ"ט סק"פ) אין שביעית משמטת מדאורייתא, כמבואר בירושלמי בשביעית (פ"י ה"א) ובספרי (פי' ראה פסקא קיי"ג) מדכתיב "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך", ולא המוסר שטרותיו לב"ד (עי' תוס' במכות ג': ד"ה המוסר, ורמב"ן בגיטין ל"ו. ד"ה ומי, וריטב"א שם), והלל הזקן תיקן פרוזבול שיועיל גם למלוה על פה, וי"א שתקנתו היתה שיועיל גם אם רק אומר לב"ד שמוסר להם החובות, ואינו מוסר להם השטרות בפועל (עי' ברמב"ן).

נגישת המלוה אחרי שמיטה

אם כתב פרוזבול, המלוה בעצמו יכול לתבוע את חובו מהלוה אחרי שמיטה, ואע"פ שבנוסח הפרוזבול מסר כל חובותיו לב"ד, כ' בשו"ת חת"ס (קובץ תשובות חת"ס ס"י פ"ו) שהמלוה עושה שליחותם של הב"ד, וי"א שב"ד מפקיעים ממנו האיסור לגבות החובות מדין הפקר ב"ד הפקר (ועי' בביאור השיטות בנתן פרוי על השו"ע ס"י ס"ז סקכ"ח).

מצות כתיבת פרוזבול

כ' התומים (רי"ש ס"י ס"ז) דמצוה על כל אחד לכתוב פרוזבול, ומ"מ מי שברור לו שאין לו חובות אצל אחרים, א"צ לעשות פרוזבול. בארחות רבינו (ח"ב עמוד שע"ו) מביא שמרן הקה"י זצ"ל לא עשה פרוזבול פעם אחת משום שלא היו חייבים לו שום חובות.

פרוזבול בכתב או בעל פה

כ' הרמב"ם (הל' שמיטה פ"ט ה"ח) זהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים או העדים חותמים מלמטה.

אם המלוה מביא שטר פרוזבול לב"ד, אפילו אם חתם עליו, משמעות לשון הסמ"ע (ס"י ס"ז סקל"ח) היא, דבכל זאת צריך לומר בפני הדיינים שמוסר להם את חובותיו, וכן נהג מרן החזו"א זצ"ל כשערך פרוזבול בשנת תשי"ב לפני מרן בעל שבט הלוי זצ"ל, והוסיף בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס"י רי"ג ד"ה הנה) דמ"מ

אם המלוה כתב הפרוזבול בפני הב"ד, מועיל אפילו אם לא אמר להם בפיו (והכי מבואר כבר בלבוש סי' ס"ז סי"ט ובשו"ת חת"ס חו"מ סי' ק"י"ג).

האם ת"ח צריכים לכתוב פרוזבול כשמוסרים חובותיהם בע"פ לב"ד

כ' הרמב"ם (הלי' שמיטה פ"ט הכ"ז) תלמידי חכמים שהלוו זה את זה (ע' דרך אמונה ס"ק ק"נ בשם המהריק"ש דצריך שגם המלוה וגם הלוה יהיו ת"ח), ומסר דבריו לתלמידים, ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים שהשטת כספים בזה"ז מדבריהם, וכן נפסק בשו"ע (חו"מ סי' ס"ז ס"ב), והוסיף הרמ"א שם די"א שכל אדם נמי יכול לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד ומהני וא"צ פרוזבול (אבל ע"ש בפת"ש סק"ג שהביא שו"ת חת"ס חו"מ סי' ק"י"ג דגם בתלמידי חכמים צריך לאומרו דווקא בפני ב"ד). מקור דברי הרמ"א הם הרא"ש בגיטין (פ"ד ס"י"ג), והסביר הסמ"ע (סי' ס"ז סק"ב) דהלל לדריה תיקן כתיבת פרוזבול, ורב נחמן בא אח"כ ותיקן דאמירה בע"פ בלי כתיבת פרוזבול ג"כ מהני, ולפ"ז הסביר התומים (סי' צ"ד סק"ה) דלשיטת הרא"ש כתיבת הפרוזבול היא רק לראיי בעלמא.

והנה אע"פ דלת"ח מהני מסירת מילי בלי כתיבת פרוזבול (ע' מ"ב סי' ש"ד סק"ג מחלוקת אם יש לנו דין ת"ח בזה"ז – והגר"ב זילבר זצ"ל בספרו הלי' שביעית סי' י' כסא דוד סקצ"ה הסתפק אם יש דין ת"ח בזה"ז שא"צ לכתוב פרוזבול, וכי' דיש להחמיר כיון דבלא"ה לשיטת ר"ת גם ת"ח צריכים לכתוב פרוזבול), כ' הרמ"א (סי' ס"ז ס"ב) י"א דכל אדם (פ"י לא רק ת"ח) יכול לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד ומהני, וא"צ פרוזבול, ואין חילוק אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יוכל לומר אפילו שלא בפניהם אני מוסר שטרותי לב"ד פלוני שבעיר פלוני, והסביר הסמ"ע (סק"ב) דזו היא שיטת הרא"ש, והסביר שהלל תיקן לכתוב פרוזבול לדורו, ורב נחמן בא אח"כ ותיקן דאמירה בע"פ סגי גם בלי כתיבת פרוזבול. והוסיף התומים (סי' צ"ד סק"ה) דלפי הרא"ש כתיבת הפרוזבול היא רק לראיה בעלמא, וכבר כ"כ בשו"ת הריב"ש (סי' שפ"ב ד"ה ולא דמי) דכיון שאמר לפני ב"ד מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים, הרי נגמר מעשה הפרוזבול, והפרוזבול שחותמין בו אינו אלא לראיה בעלמא.

למעשה כ' החכמת אדם (בשערי צדק פכ"א ס"ו) וז"ל אע"ג די"א דכל אדם יוכל לומר דבריו בעל פה בפני ב"ד, ואין צריך פרוזבול, מ"מ הנכון להחמיר ולכתוב פרוזבול, וכן היינו נוהגין בק"ק וילנא בשנת תקל"ז תקמ"ד תקנ"א ותקנ"ח אשר אני זוכר בבירור, ובשמיטה שעברה נתעצלו קצת ומסרו בע"פ, ומעתה דעתנו בל"נ לחזור למנהג הראשון לכתוב פרוזבול עכ"ל, והיינו כמבואר בסמ"ע הנ"ל.

כל הדיינים צריכים לשמוע כשהמלוה אומר הנוסח שמוסר חובותיו לב"ד

כשהמלוה אומר הנוסח לפני ב"ד, צריך ליזהר שכל שלשת הדיינים ישמעו, ואם דיין אחד לא שמע, יחזור לומר הנוסח. אם הדיינים חתמו על הפרוזבול לפני ששמעו מהמלוה שאמר "מוסרני לכם..." (מילתא דשכיחא כשיש הרבה אנשים הממתניים בתור לפני הדיינים, והדיינים חותמים ושומעים ברציפות מכל הבאים לפניהם), השטר כשר.

עמידה בשעת עריכת הפרוזבול בפני הב"ד

כ' בדרך אמונה (פ"ט סקצ"ב) דכשאומר נוסח הפרוזבול בפני הדיינים, הם ישבו, והוא יעמוד (ככל מעשה ב"ד ע' שו"ע חו"מ סי' י"ז ס"א וס"ג), וכן הקפיד מרן החזו"א זצ"ל כשערך את הפרוזבול לפני מרן בעל שבת הלוי זצ"ל בשנת תשי"ב (שמיטת כספים כהלכתה פכ"ד הערה ד').

פירוט שמות הדיינים בפרוזבול

כ' הרמב"ם (פ"ט הי"ח) וז"ל זהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה עכ"ל. הרי מבואר שצריך לפרט שמות הדיינים בשטר, אבל בדרך אמונה (שם סקצ"ד) הביא בשם המב"ט (ח"ב סי' רכ"ה) שאם הדיינים חותמים למטה, א"צ להזכיר שמותם בתוך הפרוזבול, אבל בפרוזבול של מרן החזו"א זצ"ל מפורט שמות הדיינים וגם חתמו למטה (דרך אמונה שם סקצ"ט), וכן שיטת הכנה"ג (הגה"ט סי' ס"ז אות ל"ב בדעת הטור).

מקום חתימת הדיינים

צריך להקפיד שהדיינים לא ירחיקו חתימותיהם ב' שורות מסיום שטר הפרוזבול כמבואר בהלי' שטרות בשו"ע (חו"מ סי' מ"ה ס"ו), ומ"מ אם הפרוזבול מודפס, יש מקום להקל כשיחדו מקום לחתימת

הדיינים כגון נאום....., ומשמעות הסמ"ע (סי' ס"ז סקל"ח) שהדיינים מוסיפים תיבת "דיין" אחר חתימותיהם.

כתיבת שם המשפחה בפרוזבול

מרן הגריש"א זצ"ל פסק שהמלוה צריך לכתוב שמו הפרטי וגם שם משפחתו בפרוזבול, וכך חותמים גם הדיינים או העדים, משום שהיום יודעים מי הוא ע"י שם משפחתו (משנת הגריש"א על שביעית עמוד קכ"א).

האם חתימת הדיינים על הפרוזבול מעכבת

מרן הגרשז"א זצ"ל פסק דמעיקר הדין אין חתימת הדיינים על שטר הפרוזבול לעיכוב, בתנאי שיש לו עדים שעשה פרוזבול בב"ד (שלחן שלמה עמוד רח"צ).

נאבד או נקרע הפרוזבול

כ' הרמב"ם (פ"ט הכ"ד) המוציא שטר חוב אחר שביעית ואין עמו פרוזבול, ואומר הי' לי ונאבד נאמן, שמזמן הסכנה ואילך (פי' שגזרו הגויים על המצוות, ונתייראו להחזיק פרוזבוליהן, והיו מוכרחין לשורפן), בעל חוב גובה שלא בפרוזבול. בדרך אמונה (סי' קל"ב) הוסיף בשם הר"ש שביעית, דאפילו אם קרע הפרוזבול לאחר שכתבו לפני גמר השביעית ג"כ מהני, ומ"מ ציין למש"כ (צה"ל סי' רל"ב) די"א שטוב שיהא הפרוזבול קיים בסוף שביעית (וכן שיטת מרן הגריש"א זצ"ל – משנת הגריש"א עמוד קמ"ה). בביאור הני תרי שיטות, כ' בקובץ תשובות חת"ס (סי' פ"ו) שהדבר תלוי במעמד של שטר פרוזבול, דאם הוא כגבוי ועומד משעת מסירת הפרוזבול, א"כ אין השטר אלא לראי' בעלמא שב"ד כבר גבו חובותיו, וממילא אפילו אם השטר יאבד או יקרע, החוב לא ישמט. אבל אם פרוזבול אינו כגבוי, ואין הוא הנוגש אלא ב"ד הם הנוגשים ויכולים ליגוש מטעם הפקר ב"ד הפקר, א"כ צריך שטר הפרוזבול להיות קיים בשעה שאיסור הנגישה יכנס, והוא הרגע לפני מוצאי שביעית, ובה נחלקו רשב"ג ות"ק בתוספתא (שביעית פ"ח) ובכתובות (פ"ט.), ולדינא קיי"ל כרשב"ג שהוא רק לראי' בעלמא.

עוד הוסיף מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שנכון לשמור הפרוזבול עד שאחרון הלוויים שלוו לפני סוף שנת השמיטה, יפרע את חובו (הובא בשיח השמיטה פכ"ב הערה רי"ד).

זמן עריכת הפרוזבול

שכח לכתוב פרוזבול ונזכר סמוך לשקיעה"ח בסוף שביעית

אם שכח לעשות פרוזבול ונזכר סמוך לשקיעה"ח בערב ר"ה, ואין לו אפשרות לכתוב פרוזבול, אפילו אם אינו ת"ח יסמוך על שיטת הרמ"א ויאמר בפני שלשה אנשים שהוא מוסר להם את חובותיו, או שיאמר בפני שני עדים שהוא מוסר חובותיו לב"ד מסויים. עוד יש לצרף חידושו של החכמת אדם בשערי צדק (פכ"א ס"ו), שבדיעבד מהני פרוזבול אפילו כשאמר הנוסח בינו לבין עצמו.

עשיית הפרוזבול בסוף השנה

בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ל"ב) הביא שהמנהג היתה בשנות השמיטה, שב"ד התחילו לכתוב פרוזבולין מר"ח אלול ואילך, והוסיף דמ"מ זה פשוט, אם חזר והלוה אחרי שכתב הפרוזבול, בודאי צריך לעשות פרוזבול שני (ועי"ש מה שדן דאפשר בכה"ג זמן הפרעון היא אחרי ר"ה וא"צ פרוזבול בכלל), אבל למעשה המנהג לעשות פרוזבול בערב ר"ה בסוף שנת השמיטה, ויש להקפיד שמשכורות או קצבאות מביטוח לאומי וכו' שמזכים לחשבונו בבנק, לא יזוכו בערב ר"ה אחרי שעשה הפרוזבול.

עשיית פרוזבול בלילה

האור שמח (הלי' סנהדרין פ"ט הי"ח) הסתפק אם כותבין פרוזבול דווקא ביום, כמו בקיום שטרות דנעשה רק ביום כמבואר ברמב"ם (הלי' סנהדרין פ"ג ה"ד). בדרך אמונה (הלי' שמיטה פ"ט הי"ח בבה"ל) הוסיף דהא דאין דנין בלילה, היינו דווקא במקום שצריך הוראה ופסק דין, משא"כ בפרוזבול שא"צ אלא למסור דבריו לב"ד ואין כאן שום הוראה, יתכן שכשר גם בלילה ונשאר בצ"ע.

אבל בהגהות מהריק"ש (בערך לחם חו"מ סי' ס"ז סל"א) נקט דפרוזבול נכתב בלילה משום שהוא רק קניית שטר ואינו כמו דין, ובפרט שיכול למסור חובותיו לב"ד בדיבור לבד, ובוזה נדחית שמיטת כספים יש לציין דלשיטת הסמ"ע חו"מ סי' ה' סק"ז, שאם יש אור בב"ד מותר להתחיל לדון בלילה, ק"ו שיש להקל בפרוזבול). בכל זאת פסק מרן הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד נ"ט) דאע"פ שאין כאן דין אלא מסירה לב"ד, מ"מ כיון שהאור שמח מסופק בדבר, לכתחילה יותר טוב לכתוב הפרוזבול ביום.

זמן שמיטת כספים בחו"ל

כ' בשו"ע (חו"מ סי' ס"ז סל"א) כל זמן שהוא יכול לגבות החוב כותבין פרוזבול, ומבואר שם (ס"ט) דכשתשקע החמה בליל ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב. לפ"ז נסתפק בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רצ"א סק"ב) אע"ג דלענין שבת ויו"ט זמני המקום קובעים ולא זמני א"י, אבל שמיטת כספים בחו"ל תלויה בשמיטת קרקע בא"י, וא"כ גם זמן חלות שמיטת כספים בחו"ל תלויה בשמיטה בא"י, ולכן אחרי צאת הכוכבים במוצאי שביעית בא"י, גם בחו"ל נפקעו כל החובות אע"פ שעדיין לא שקעה החמה שם, אבל סיים דכיון שלא מצא מקור לסברא זו, "מסתפינן למימר כן וצ"ע, וה' יאיר עיני".

יש להוסיף דגם לפי חידושו של מרן בעל שבט הלוי זצ"ל, אמנם זמן שמיטת כספים בא"י גופא שונה ממקום למקום, אבל למי שנמצא בחו"ל, שמיטת כספים תלויה בזמן היותר מאוחר בא"י. עוד יש להוסיף, דבודאי ספיקת מרן בעל שבה"ל זצ"ל היא רק לחומרא ולא לקולא, דזה פשוט דמי שילוח כסף בחו"ל בערב ר"ה בזמן שכבר נתקדשה החג בא"י, אינו יכול לטעון שהלוח כסף אחרי שמיטה, ושמיטה לא תשמט, ובלא"ה בדרך כלל אם ילוח כסף בערב ר"ה יקבע זמן הפרעון לאחר ר"ה, וממילא שמיטה לא תשמט החוב.

זמן שמיטת כספים כשהמלוה ולוה במקומות שונים

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ז סק"ב) נסתפק בענין מלוה שנסע לחו"ל למקום שזמן שקיעה"ח מתאחר בכמה שעות אחרי השקיעה בא"י, והלוה נמצא בא"י, האם המלוה יכול לכתוב פרוזבול שם אע"פ שאצל הלוה כבר נתקדש החג והתחילה השנה השמינית, וכבר נשמט החוב אצלו (מספיקתו מבואר דלא ס"ל כחידושו של מרן בעל שבה"ל זצ"ל הנ"ל).

בדרך אמונה (הלי שמיטה פ"ט ס"ק קכ"ז) כ' דבין אם המלוה בחו"ל והלוה בא"י ובין אם הוא להיפך, ראוי להקדים כתיבת הפרוזבול לפני השקיעה של ב' המקומות. בדיעבד אם המלוה הנמצא בחו"ל עדיין לא כתב פרוזבול כשכבר קידש החג של ר"ה בא"י, יש להקל שיכתוב פרוזבול עד שקיעה"ח במקום כתיבת הפרוזבול, דמעיקר הדין אזלינן בתר המלוה בזה (מרן הגריש"א זצ"ל בשבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ס"ו, וכן בספר שמיטת כספים כהלכתה פ"ז ס"ח).

פרטי דינים בענין הב"ד לכתובת הפרוזבול

באיזה ב"ד כותבים הפרוזבול

שנינו בגיטין (ל"ו:) אמר שמואל, לא כתבין פרוזבול אלא אי בני דינא דסוריא, אי בני דינא דנהרדעא.... כי תקין הלל לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה וכו' רב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא, ונחלקו הראשונים בביאור הסוגי' כדלהלן: א. אי בעינן דווקא הב"ד החשוב שבדור, ובתי דינים אחרים אינם יכולים לעשות פרוזבול. ב. או שמא סגי בכל מקום ומקום, בב"ד חשוב שבאותו מקום, בתנאי שהמחוס הרבים עליהם. ג. או שמא סגי בכל ב"ד שהם בקיאים בדין, ויודעים ענין שמיטת כספים, אע"ג שהרבים לא המחוס עליהם. ד. או שמא סגי אפילו בב"ד של שלשה הדיוטות.

להלכה נחלקו השו"ע והרמ"א בזה, דבשו"ע (חו"מ סי' ס"ז ס"ח) כתב שפרוזבול אינו משמט ואינו נכתב אלא בב"ד חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחוס רבים עליהם באותה העיר. אבל הרמ"א העיר ד"א שכותבין פרוזבול בכל ב"ד, וסיים וז"ל ונ"ל דיש להקל בזה"ז עכ"ל. הסמ"ע שם (סק"ו) הסביר סברת השו"ע דבעינן דווקא ב"ד חשוב, ע"פ המבואר בגמ' דאע"ג דמן הדין שמיטה משמטת החוב, מ"מ יש כח ביד חכמים לתקן שלא ישמט משום שהפקר ב"ד הפקר, וכיון שמכח הפקר ב"ד הוא דאינו משמט, לכן בעינן ב"ד חשוב שראוי להפקר.

אע"ג שהרמ"א פסק כשיטת המקילין לכתוב הפרוזבול בכל ב"ד, הש"ך (שם סק"ה) מציין למש"כ בשו"ת המבי"ט (ח"ב סי' פ"א), דהיינו דווקא כשאין ב"ד גדול מהם בעיר, אבל אם יש גדול מהם בעיר יש לכתבו שם, וסיים המבי"ט וז"ל וקרוב אני לומר, שאם כתבו בב"ד אחר, שאין החוב מופקע, ושביעית משמטתו..... ובשנת השמיטה שעברה שנת הש"ך ליצירה, בטלנו כמה פרוזבולין שנעשו שלא בב"ד החשוב שבעיר, וכתבו אחרים תחתיהם בב"ד החשוב עכ"ל. בכל זאת המבי"ט בעצמו פסק (שם סי' רכ"ב) דאם אותו ב"ד נתן רשות לב"ד אחר שבעירם לכתוב, שפיר דמי.

למעשה כ' החכמת אדם בספרו שערי צדק (פכ"א סי"ד) שדעת רוב הפוסקים דאין לכתוב פרוזבול אלא בב"ד חשוב וכשיטת השו"ע, ומיהו במקום שאין ב"ד קבוע יש לסמוך על דעת גדולי הפוסקים דמותר לכתוב בכל ב"ד, משום שהלל התקין והפקיר לעולם.

מנהגי מרנן החזו"א והקה"י והגרשז"א זצ"ל בכתבת פרוזבול בב"ד

בדרך אמונה (הלי שמיטה פ"ט צה"ל ס"ק ר"ט) כ' שמרן החזו"א זצ"ל הי' מהדר לעשותו בב"ד הקבוע בעיר (במעשה איש ח"ז עמוד ר"ב מסופר, דאמנם מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל היה לו ב"ד קבוע בעיר, אבל הצטרפו אליו שני ת"ח מכולל חזו"א שלא היו מבית דינו, ולא היו דיינים קבועים), ובשעה"ד יש להקל בזה. מאידך גיסא בארחות רבינו (ח"ב עמוד שפ"ה) מובא שהחזו"א זצ"ל מינה שליח להביא הפרוזבול לירושלים להבית דין של הגר"צ דושינסקי זצ"ל, וגם כשכתב פרוזבול בפני שלשה ת"ח, לא מסר להם אלא שיהיו עדים שהוא מוסר לב"ד הנ"ל (ואפשר יש ליישב, ששלח פרוזבול לירושלים בשנת תרח"צ, ואז עדיין לא היה ב"ד קבוע בבני ברק), אבל מרן הקה"י זצ"ל נהג כמש"כ ברמ"א ולא מסר הפרוזבול לב"ד חשוב (ע"ש עמוד רע"ט), וכמו"כ מביאים שמרן הגרשז"א זצ"ל לא הקפיד לכתוב הפרוזבול דווקא בפני ב"ד חשוב שבעיר (הובא בשלמי מועד עמוד תקס"ג), וע"ע בדרך אמונה (הלי שמיטה פ"ט סק"א) דלא נהגו כחומרת המבי"ט שכתב שאין לכתוב פרוזבול בכל ב"ד אם יש ב"ד גדול מהם בעיר.

מלוח שכתב פרוזבול לפני ג' הדיוטות דלא גמרי ולא סברי בהל' פרוזבול

מעשה שהיה במלוח שכתב פרוזבול בביהכנ"ס בערב ר"ה לפני ג' הדיוטות ממש, דלא גמרי ולא סברי בהל' פרוזבול כלל, ונסתפקו האם הלוח יכול לטעון "קים לי" שהפרוזבול של המלוח פסול, דאפילו לשיטת הרמ"א (סי' ס"ז ס"י"ח) שכותבים פרוזבול בכל ב"ד, אבל בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' ק"ע) הסביר דלא היתה כוונת המקילים (כשיטת הרמ"א) להכשיר לכתוב פרוזבול אפילו בב"ד של הדיוטות ממש, "ואפילו אם קבלום עליהם לפשר בין אדם לחבירו, אין להם כח להפקיע ממון בני אדם".

יש שדחו טענה זו עפמש"כ הרמ"א (שם ס"א) שיש שלא נהגו שמיטת כספים, וסיים "ואין לדקדק אחריהם", ובשו"ע הרב (הלי הלואה סל"ה) כ' וז"ל ועכשיו לא נהגו בפרוזבול במדינות אלו, שנתנו טעם למנהג לומר שכיון שנהגו כן לגבות כל חוב בלא פרוזבול אחר השביעית, והלוח יודע מזה, הרי זה כאילו התנה עמו המלוח בשעת הלואה, ע"מ שלא ישמיט הלוח חוב זה לעולם..... אבל כל יר"ש יחמיר לעצמו לעשות פרוזבול שהוא דבר שאין בו הפסד וקל לתקן, לקבל ג' אנשים כשרים שהם בב"ד..... עכ"ל. הרי מבואר שסמכו על ג' הדיוטות כיון דבעצם לא היה המנהג לעשות פרוזבול.

מלוח בן אשכנז שכתב פרוזבול בב"ד שאינו חשוב והלוח שהוא בן ספרד טוען "קים לי"

לפעמים המלוח שהוא בן אשכנז עשה פרוזבול בב"ד שאינו חשוב, והלוח שהוא בן ספרד ונוהג בכל דבר כשיטת השו"ע - וממילא עושה פרוזבול דווקא בב"ד חשוב שהמחוס רבים עליהם - בא בטענה למלוח שהפרוזבול שלו פסול, אבל יש מיישבים שבדאי המלוח לא היה מלוח ללוח זה אם היה יודע שיש באפשרותו להפקיע את החוב, וא"כ בודאי הלוח לוח על דעת כן שהוא כפוף לדעת המלוח, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל ג"כ נקט, כיון שבדיעבד הפרוזבול מהני, אין הלוח יכול להפטר בטענה שלו (שיח אמונה פ"ט הערה 307), וע"ע בשיח יוסף (ח"ג סי' ר"ז - הג"ר יוסף רוט זצ"ל) שהוכיח, כיון דענין פרוזבול נחשב כמסירת שטרותיו לב"ד, והוא תלוי במלוח שהוא בעל השטר, ממילא מה שנחשב אצל המלוח כמסירת השטר מהני, ולכן אם המלוח הוא מבני אשכנז ולדידם מהני פרוזבול שלא בב"ד חשוב, ממילא זה גם מחייב הלוח שהוא מבני ספרד.

באילת השחר בגיטין (ל"ו: ד"ה אלא) העיר למה אין הלוח יכול לטעון "קים לי" כהפוסקים דלא מהני פרוזבול בכל ב"ד, רק בב"ד חשוב שבדור, ות"י דטענה זו היא רק בדיני ממונות, אבל אם המחלוקת היא

בדיני איסור, אם בכה"ג מהני הפרוזבול להוריד דין שמיטה, בזה לא מהני טענת "קים לי", וכ"כ מרן הגרשז"א זצ"ל (שביעית במילואים סי' ח' סק"א עמוד שפ"ז), דכיון דעיקר דין שמיטת כספים תלוי באיסור של "לא יגוש", ממילא כיון שהמלוה מותר לו לנגוש, לא נשמט החוב והלוה חייב לשלם.

מלוה בן ספרד שכתב פרוזבול בב"ד שאינו חשוב

אבל יש להסתפק, מה הדין בבן ספרד שהיה בביהכ"ס של בני אשכנז, ונהג כשיטת הרמ"א וכתב פרוזבול בב"ד שאינו חשוב, האם הפרוזבול פסול לדידה, וראיתי טוענים דכיון שרוב הפוסקים מקילים בזה, וגם מרן השו"ע לא כ' שהוא לעיכובא, ממילא בספק דרבנן יש להקל, אי"נ י"ל דמפורסם שיטת הרא"ש דבמקומות שאין נוהגים שם שמיטת כספים, הו"ל כאילו התנה ע"מ שלא ישמיטני שביעית, וע"ע בשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' קי"ג) כעין זה, וממילא גם הכא יש לצרף סברא זו לקולא הנ"ל שהוא ספק דרבנן.

כתיבת פרוזבול לפני ב"ד של שלשה כדי שיזכו לב"ד חשוב על תנאי

מרן הגרשז"א זצ"ל ס"ל דאפשר ללכת לב"ד של שלשה אע"פ שאינם ב"ד חשוב, ולכתוב בפרוזבול שמוסר לב"ד חשוב מסויים שלא בפניהם, ומתנה שאם אין אפשרות למסור לב"ד שלא בפניהם (עי' ברמ"א סי' ס"ז ס"כ דיכול למסור שטרותיו לב"ד שלא בפניהם, אבל התומים שם סקכ"א הקשה דצ"ע טובא, דאי"כ למה דנו הפוסקים אי בעינן ב"ד מומחים, הרי בכלל ישראל תמיד יש ב"ד מומחים, ויכול למסור להם שלא בפניהם ע"ש), הוא מוסר לג' דיינים הללו בפניהם (הובא בשבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ל"ד).

כתיבת פרוזבול בשני בתי דינים

עוד הובא בשם מרן הגרשז"א זצ"ל שא"א למסור חובותיו לשני בתי דינים, משום שאחרי שמסר חובו לב"ד אחד, וכבר קיים תקנת פרוזבול, שוב אין לו מה למסור לב"ד אחר (שבות יצחק שם עמוד ל"ד).

פרוזבול שלא בפני ב"ד

מי שאינו יכול ללכת לב"ד לערוך פרוזבול, יכול לומר לפני שני עדים שמוסר כל חוב שיש לו לב"ד פלוני שבעיר פלונית (רמ"א סי' ס"ז ס"כ), ובירושלמי (שביעית פ"י ה"ב) מבואר דהיינו אפילו אם הב"ד נמצאים ברומי (כן הסביר הפני משה שם, וכן הבין המרדכי בגיטין סי' שע"ט), והחכמת אדם כ' בשערי צדק (פכ"א סי' ו') שאחרי שאמר כן לפניהם, יכתבו העדים "בפנינו עדים ח"מ, אמר פלוני בן פלוני מוסר אני לב"ד פלוני ופלוני ופלוני שבעיר פלוני, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, באנו על החתום, עיר פלוני יום פלוני נאום פלוני", ובשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' נ') הביא שרבו הגר"נ אדלר זצ"ל עשה כן למעשה.

עוד הוסיף בשערי צדק שם, שבדיעבד אין זה מעכב, וסגי אם רק יאמר בפני עדים, או אפילו בינו לבין עצמו (ועי' בשו"ת להורות נתן ח"י סי' קי"ב סקט"ז שביאר שיטתו).

דיינים בני תורה

מרן הגרשז"א זצ"ל פסק דראוי שהשלשה דיינים שחותמים על הפרוזבול יהיו בני תורה, ויש להעדיף כמה שיותר תלמידי חכמים (משנת הגר"ש על שביעית עמוד קי"ט).

מספר הדיינים בב"ד לפרוזבול

נחלקו הראשונים אם בב"ד לכתובת הפרוזבול סגי בשני דיינים כפשטות לשון המשנה בשביעית (פ"י מ"ד), זהו גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים, וכן פסק הרמב"ם (הל' שמיטה פ"ט ה"ח), משום שבמקום שא"צ הכרעה וא"צ ב"ד נוטה אלא למסור דברים בפני ב"ד, סגי בב"ד שקול (ע"ש בדרך אמונה בבה"ל), או דבעינן ב"ד של שלשה כמו בכל ב"ד, וכן היא שיטת רוב הראשונים, וכן נפסק בשו"ע (סי' ס"ז סי"ח וסי"ט). בדרך אמונה (פ"ט צה"ל ס"ק רכ"ב) הביא שהתוס' חדשים כ' בשם השושנים לדוד דאפילו להסוברים דסגי בשנים, הוא רק בדיעבד, אבל לכתחילה מודים דבעינן שלושה, וע"ש בדרך אמונה (ס"ק צ"ה) דלמעשה כן נוהגים.

באמרי יעקב (דיני פרוזבול סי' ט' ס"ד ביאורים ד"ה בב"ד חשוב) דן בענין פרוזבול שכתבו לפני ארבע דיינים (לפעמים יש צורך לעשות כן משום כבודו של ה"דיין), והוכיח דאמנם לכתחילה אין לעשות כן, אבל בדיעבד אין לפוסלו, כיון דהרבה פוסקים ס"ל דסגי בשנים, וממילא בדיעבד אין קפידא אם הוא ב"ד שקול.

דיינים קרובים למלוה או ללוה

התומים (סי' ס"ז סק"ג) מסתפק אם הדיינים יכולים להיות קרובים ללוה, דהרי על ידם יתחייב הלוה ואיך יכולים לחייב קרובם, או שמא הקילו במילתא דרבנן, ואפשר כיון שהמלוה מוסר להם כל חובותיו מבלי לחקור אם אחד מהלווים הוא קרוב לאחד מהדיינים, אי"כ יש להקל דכך היתה התקנה, ונשאר בצ"ע לדינא. אבל בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' ק"מ) האריך בשאלה זו, והביא בשם המהריק"ש ושו"ת תשובה מאהבה ושו"ת התעוררות תשובה שהקילו (והסביר המהריק"ש כיון דקיי"ל דמותר לכתוב פרוזבול בלילה, שוב אינו נחשב כעשיית משפט, וממילא ה"ה דכשר גם כשהם קרובים לבעלי דינים), בתנאי שהם חותמים בתורת דיינים ולא בתורת עדים, ולכן סיים דיש להקל, וכן המנהג דאין מדקדקין בכך.

בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רפ"ח סק"ג) ג"כ נדרש לשאלה זו, וכי כיון שהרמ"א (סי' ס"ז סי"ח) ס"ל דכותבים פרוזבול בכל ב"ד אע"פ שאינו חשוב, ועוד היקל הרמ"א (שם סי"ב) דסגי במסירת דברים בעלמא גם שלא בפני ב"ד, אי"כ מוכח דיצא מעשה פרוזבול לגמרי מהל' מעשה דין תורה, ואין בו אלא מסירת כח לב"ד לגבות חובותיו, ולא שייך בזה פסולי ב"ד, וכן המנהג להקל וכמשי"כ גם בשו"ת מנח"י. מרן הגרשז"א זצ"ל נהג כן למעשה (שלמי מועד עמוד תקס"ד), וחתם יחד עם בנו בפרוזבול של נכדו.

אבל בדרך אמונה (הל' שמיטה פ"ט הט"ו בבה"ל) תמה היאך אפשר להכשיר ב"ד שהם קרובים, הרי ההיתר של פרוזבול הוא דנחשב כמוסר שטרותיו לב"ד, ותיקן הלל דסגי באמירה בלא מסירה ממש, אבל צריך עכ"פ שימסור לב"ד כדי שיוכלו לגבות, וא"כ האיך יועיל לקרובים שאין בידם לגבות כלל, ולמעשה כ' (בדרך אמונה שם סקצ"ה) דיש מחמירין שלא יהו הדיינים קרובים למלוה או ללוה (צע"ק ממה שהובא בשמו במועדי הגר"ח ח"ב תשובה תתי"ב שהיקל בדיינים קרובים למלוה וללוה), וכן הובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ס"א) דכיון שצריך ב"ד, ממילא אין הדיינים יכולים להיות קרובים למלוה, כדי שיהיו ב"ד.

דיינים קרובים זה לזה

יש להסתפק אם הדיינים יכולים להיות קרובים זל"ז, דאם ג' הדיוטות כשרים כיון שאין צריך ב"ד כמו בדין תורה, אפשר גם קרובים זה לזה כשרים, ואמנם המהריק"ש ס"ל דכיון שבעינן ב"ד חשוב לא יהיו קרובים זל"ז, אבל בשו"ת מנחת יצחק הנ"ל (ח"י סוסי' ק"מ) הסביר שדברין הם רק לשיטת השו"ע דס"ל דבעינן ב"ד חשוב, משא"כ לשיטת הרמ"א שהכשיר בכל ב"ד, אבל בשו"ת נטיעה של שמחה (הג"ר יצחק דוב הלוי במברגר זצ"ל אב"ד וירצבורג - סי' פ"ט) כ' דגם לשיטת הרמ"א יש לפסול פרוזבול שהדיינים קרובים זל"ז, וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל, דכיון שצריך ב"ד, כשהם קרובים זה לזה אין כאן ב"ד (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ס'). אמנם מרן הגרשז"א זצ"ל ובנו זצ"ל חתמו ביחד על הפרוזבול של נכדו (שלמי מועד עמוד תקס"ד).

דיין שלוה כסף או מוצרי אוכל מהבא לפנינו לעשות פרוזבול

מרן הגריש"א זצ"ל פסק שאם אחד מהדיינים לוח ממי שבא לפנינו לעשות פרוזבול, הרי הוא נוגע בדבר ואינו יכול להיות דיין, ונ"מ טובא במי שעושה פרוזבול בפני שכיניו, שצריך להקפיד שאחד מבני הבית לא לוח כסף או מצרכי מזון מהשכן (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ס"ב).

בחורים בישיבה קטנה לדיינים במסירת הפרוזבול

בנטעי גבריאל (הל' פרוזבול סי' ל' ס"ה) העיר, שאם עושים פרוזבול בפני ג' דיינים שהם הדיוטות, יכולים הדיינים להיות בני י"ג אע"פ שעדיין לא ידוע אם הביאו סימני גדלות, דכיון שרוב הפוסקים ס"ל דשביעית בזה"ז דרבנן, אי"כ יש לסמוך על החזקה, ובלא"ה בהל' דיינים כתב השו"ע (סי' ז' ס"ג) י"א דמבן י"ג ומעלה כשר לדון אפילו אם לא הביא שתי שערות, והסביר הסמ"ע (סק"ט) דהא דבעינן סימני גדלות בעדים היינו משום דקפיד קרא להיות נקרא איש, משא"כ בדיין שאינו תלוי אלא בחריפותו ובקיאותו. בשו"ת רע"א (ח"א סי' ע"ג בהשמטות) כ' דלא הכשירו נער כזה אלא כשלא בדקוהו, אבל אם בדקוהו ולא מצאו בו סימני גדלות פסול לדין.

עוד יש להעיר, שהכותב פרוזבול לפני שלשה הדיוטות, צריך שידעו לכל הפחות מה זה פרוזבול, ומרן הגרשז"א זצ"ל הסביר דגם בחורים שעדיין לא למדו כל ההלכות, מ"מ אם למדו את המשניות ויודעים מש"כ שם בענין פרוזבול, סגי בהכי (שלחן שלמה על שביעית עמוד רצ"ט).

שליחות בפרוזבול

שליחות בפרוזבול

נחלקו הפסוקים אם יש אפשרות למנות שליח לעשות פרוזבול עבורו. מצד אחד המהריק"ש (בערך לחם חיים ס"ז ס"ט, ובשו"ת אהלי יעקב ס"י ר"צ) ס"ל דא"א למנות שליח דמילי לא מימסרן לשליח, וכן מדויק בנוסח הפרוזבול "מוסרני לכם הדיינים".

מאידך גיסא הברכ"י בהל' פסח (ס"י תל"ד סק"ה בד"ה ואפשר לי) הביא שיטת הפוסקים החולקים בגדר החסרון של מילי, דהוא מגביל השליח שאינו יכול למסור שליחותו לשליח אחר במקומו, אבל השליח הראשון יכול להיות שליח גם לדברים בעלמא, והוסיף שם הברכ"י דגם להשיטות הסוברות דא"א למנות שליח לנדר ולהפקר ולבטל חמץ, היינו משום דכל דבר שיכול לעשותו בעצמו בלי טירחא, לא מהני שליחות. ולפ"ז דחה חומרת המהריק"ש, דאפילו אם נאמר שיכול לעשות פרוזבול שלא בפני הדיינים, אבל סו"ס צריך עדים, ויש קצת טירחא ללכת למקום להשיג עדים, וא"כ אין חסרון של מילי, ושפיר יכול למנות שליח ודלא כהמהריק"ש. ויש עוד סניף להקל לפמשי"כ בשו"ת נוב"ת (יו"ד ס"י קמ"ז ד"ה ומה שהביא), דלכמה פוסקים לא אמרינן מילי לא מימסרן לשליח אא"כ אינו מפרש שעושה השליח למילי, אבל אם אומר לו בפירוש שיהא שלוחו למילי, שפיר הוי שליחות, אבל ע"י ברע"א בגיטין (ל"ב). דמבואר מדבריו שחולק על הנו"ב.

אבל בשו"ת להורות נתן (ח"י ס"י ק"ט – ס"י קט"ו) האריך לגבי שליחות בפרוזבול, ובתו"ד (סק"ג) הקשה על סברת הברכ"י שחידש דשליחות דמילי תלוי אם יכול לעשות המעשה בעצמו בלי טירחא, דלכאורה לא מצינו לסברא זו מקור בגמ' או בראשונים. ועוד הקשה לפמשי"כ החכמת אדם בשערי צדק (פכ"א ס"ו) דבדיעבד מהני פרוזבול אפילו כשאומר בינו לבין עצמו, א"כ בזה אין שום טירחא והדרא טענת המהריק"ש דיש חסרון של מילי בשליחות לעשות פרוזבול.

להלכה פסק בשו"ת להורות נתן הנ"ל דכדי לצאת שיטת המהריק"ש, אם ממנה שליח, ינהוג כמנהג ירושלים (ע"י ספר השמיטה להגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל עמוד נ"ז) שימסור החובות עצמן ע"י קנין אגב קרקע, ואז כיון שמקנה עצם החובות נפק מכלל מילי ושפיר מועיל בו שליחות.

מאידך גיסא מובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד מ'), דאין חסרון של מילי במינוי שליחות לפרוזבול, ולשיטת המהריק"ש אם עושה פרוזבול ע"י שליח, ימסור בידו כתב הפרוזבול כדי שימסרנו לבית דין, ובדרך אמונה (פ"ט ס"ק קנ"ג) כ' כיון שיש מחלוקת בדבר, ישלח בכתב ידו ששולח את פלוני לב"ד לכתוב פרוזבול עבורו, ויחתום, והם יכתבו הפרוזבול מזמן שנכתב כתב ידו (דהרי פרוזבול מאוחר פסול).

תאריך בפרוזבול של שליח

כשכותבים פרוזבול עבור שליח, פסק מרן הגריש"א זצ"ל שאפשר למסור רק את החובות שהיו קיימים עד שעת מינוי השליחות, ולפ"ז צריך להקפיד למנותו כשלוחו דווקא בתאריך כתיבת הפרוזבול (אא"כ המשלח לא הלוח כסף אחרי שמינה השליח), ואם אין אפשרות לכך, ימנה השליח בכתב שיסדר לו פרוזבול, ובאופן כזה יועיל גם על החובות עד שעת עריכת הפרוזבול, משום שמבואר במרכבת המשנה (הל' גירושין פ"ו) שמינוי שליח בכתב נחשב כמינוי המתמשך כל זמן שהכתב קיים (משנת הגרי"ש על שביעית עמוד קכ"א).

אמירת נוסח הפרוזבול לדיינים בטלפון

יש להסתפק אם בשעת הדחק, כשאין לו אפשרות לצאת מביתו לכתוב פרוזבול, האם יכול להתקשר בטלפון לב"ד ולומר לפניהם את נוסח הפרוזבול, והאם יש נ"מ אם הדיינים מזהים את הקול של מי שמוסר להם את חובותיו (מרן הגרי"ח קניבסקי זצ"ל במועדי הגרי"ח ח"ב ס"י תתי"א נשאר בספק).

והנה מסברא י"ל שאפילו אם הדיינים אינם מכירים את קולו אינו מעכב, דהרי כל מי שמוסר פרוזבול בב"ד, אינם מבקשים הוכחה שאכן זהו שמו, אלא מאמינים לו, וא"כ מדוע לא יאמינו לו בטלפון כשאומר להם ששמו כך וכך, והוא מבקש למסור להם את חובותיו. אמנם העירו (אהלך באמיתך פל"ז הערה ח' –

הגרי"ב שטרן זצ"ל בעל שו"ת בצל החכמה) שאם רק אחד מהדיינים שומע אותו מדבר בטלפון, או אפילו שלשתם שומעים אותו בזאח"ז, צ"ע טובא אם אפשר להקל, אא"כ כולם שומעים אותו ביחד ברמקול של הטלפון.

בשו"ת חת"ס (חוי"מ סי' קי"ג – הובא בפת"ש חוי"מ סי' ס"ז סק"ג) מבואר שאם שולח לב"ד שמוסר להם כל חובותיו, צריכים הדיינים להכיר חתימת ידו כדי לקיים הפרוזבול (בשו"ת נטיעה של שמחה סי' פ"ט – הגי"ר יצחק דוב הלוי במברגר זצ"ל גאב"ד וירצבורג - כי שאם אין כל הדיינים מכירים את חתימתו, א"א לכתוב פרוזבול עבורו ע"י בקשה בכתב), ולפ"ז ה"ה גם אם שולח פרוזבול בפקס לא מהני אא"כ הדיינים מכירים חתימת ידו. עוד הוסיף מרן החת"ס זצ"ל, שב"ד צריכים לכתוב אישורם על הפרוזבול מזמן שהשולח כי המכתב, שאז מסר את חובותיו, ולא בזמן שהם כותבים, דהו"ל מאוחר ופסול. ולכן למעשה עדיף שימנה שליח לעשות פרוזבול עבורו בב"ד.

מי חייב לכתוב פרוזבול

פרוזבול לנשים

מאחר וקיי"ל דמעיקר הדין שייך למנות שליח לעשות פרוזבול, לכן אם אשה יש לה צורך לכתוב פרוזבול, תמנה את בעלה שליח לעשות פרוזבול, ויכול להוסיף בפרוזבול שלו שמוסר חובותיו וחובות אשתו בשליחותה, ואין צורך שיפרט את שמה בפרוזבול (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ע' בשם מרן הגריש"א זצ"ל). לחילופין אם לא מינתה את בעלה כשלוחה, יכול לעשות פרוזבול בשבילה מדין זכין לאדם שלא בפניו וכמו שיתבאר.

בדרך כלל אשה שבעלה עשה פרוזבול, אינה צריכה לעשות פרוזבול אא"כ הלוותה מכסף שאין לבעלה זכות בהן (דרך אמונה פ"ט ס"ק קי"א), וממילא פסק הגרשז"א זצ"ל דאשה שיש לה חשבון בבנק ומופקד שם כספים שאין לבעלה רשות בהם, צריכה לעשות פרוזבול (הובא בשלמי מועד עמוד תקס"ג). כמו"כ חייבת בפרוזבול אם יש לה קרן פנסיה שאין לבעלה זכות בו, או על כסף שלה שהלוותה לפני שהתחתנה.

אם האשה עובדת ומפרנסת את בעלה, פסק מרן הקה"י זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד שפ"ו) דכל זמן שלא אמרה איני ניוזנית ואיני עושה, הכל שייך לבעלה, אבל מרן הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ס"ח) ס"ל דיש לדון טובא בזכות הבעל במעשה ידיה של מלאכות שאשתו עושה, שאינו יכול לכופה לעשות, דהרי בקובץ תשובות (ח"ב סי' פ"א וכן בסי' צ"ז עמוד ר"ז) הביא בשם הבית מאיר, כיון דבזמנינו אין דרך הנשים לטוות בצמר (ע"י שו"ע אהע"ז סי' פ' ס"א דאינו יכול לכפות אשתו לעשות מלאכות שאין דרך נשי העיר לעשותה), אין לבעל זכות לכפות לאשתו לעבוד בעבודות אחרות, רק במלאכות הבית, וממילא מצדד דמה שהיא מרויחה הם שלה לגמרי כנכסי מלוג, ומבואר בבית שמואל (אהע"ז סי' פ' סק"ב) דבמעשה ידיה השייכים לה לוקחים בהם קרקע והוא אוכל פירות. ואמנם יש חולקים על הבית מאיר בזה, אבל נ"מ טובא לגבי כתיבת הפרוזבול, דאם המעביד של אשתו מפקיד משכורתה בחשבונה בבנק, עדיין לא זכה הבעל עד שתתן לו, וכמו"כ יש לדון לגבי קצבאות ילדים מהביטוח לאומי שהם מופקדים בבנק עבור האשה, ואפילו אם הכספים הופקדו עבורה בחשבון בנק משותף, ג"כ רצוי שתעשה פרוזבול (שבות יצחק הנ"ל עמוד ע"ב בשם מרן הגריש"א זצ"ל).

פרוזבול לבחורי ישיבה או משכורת בתו העובדת הסמוכה על שלחן אביה

יש להסתפק אם בחור ישיבה הסמוך על שלחן אביו שיש לו כסף חייב לכתוב פרוזבול, דאפשר כספו שייך לאביו. כי בשו"ע (חוי"מ סי' ע"ר ס"ב) מציאת בנו ובתו הסמוכים על שולחנו, אע"פ שהם גדולים... הרי אלו שלו, וה"ה אם הרויחו בסחורה או במלאכה (אבל ע"ש ברע"א). עוד כתב שם הרמ"א אם נתנו מתנה לבנו הגדול הסמוך על שולחנו הרי היא של הבן, והסביר הסמ"ע (שם סק"ח) טעם הדבר, די"ל שהנותן הקפיד שהמתנה תהי' דווקא של הבן. לפ"ז פסק מרן הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד ע"ג) דדמי כיס או מלגות עידוד שייכים לבן, דמסתמא דעת הנותן הוא כדי לעודדו, וממילא אם הלוו כסף, או שיש להם חשבון בנק או תכנית חסכון (אפילו אם התכנית היא לכמה שנים, בדרך כלל יש זכות "לשבור" אותה לפני זמנה ויפסיד מהרווחים) שאין לאביהם רשות להשתמש בכספם, צריכים לעשות פרוזבול.

פרוזבול עבור קטנים

יש להסתפק אם שייך לכתוב פרוזבול עבור קטן לפי השיטות ששמיטה משמטת כספים המגיעים לו מתכנית חסכון והלוואות (ע' שו"ת כת"ס חו"מ סי' ט' ד"ה יתומים, ומנ"ח מצוה תע"ז סק"ב, ודרך אמונה ה' שמיטה פ"ט צה"ל ס"ק שלי"ז), ואע"פ שקטן פטור מן המצוות, מ"מ מדין אפקעתא דמלכא החובות נפקעים. מצד אחד י"ל שקטן אינו בן דעת למסור חובותיו לב"ד, ואע"פ ש"א שאפשר לכתוב פרוזבול עבור חבירו מדין "זכין לאדם שלא בפניו", אם זכיה מטעם שליחות, כיון שאין שליחות לקטן, גם א"א לזכות לו ע"י אחר, וכמו"כ אינו יכול למנות שליח לכתוב לו פרוזבול, אבל אביו יכול לכתוב עבורו בתור אפוטרופוס (ויכתוב בשטר כל חוב שיש לי ולבני הקטנים), א"נ הקטן בעצמו יכול לומר לב"ד שמוסר להם חובותיו, ואין בזה חסרון של מילי כיון שהוא מעשה המוכיח ע"ע (שבות יצחק על פרוזבול עמוד ע"ו בשם מרן הגריש"א זצ"ל), א"נ יכול לומר בפני שנים שמוותר על זמן הפרעון עד אחרי ר"ה (שם).

גר שנתגייר

אם גוי הלוחה כסף לישראל, ונתגייר באמצע שנת השמיטה, אינו חייב לכתוב פרוזבול כיון שבשעת ההלוואה לא חל עליו תורת שמיטה, דכל דליתא בכלל שמיטה בתחילתו אינו משמט בסופו (ישועות ישראל סי' ס"ז סק"א, ושו"ת מנחת שלמה ח"א סי' מ"ז סק"ב, ודרך אמונה פ"ט סקע"ב).

כתיבת פרוזבול עבור אחרים שלא מדעתם

קיי"ל דזכין לאדם שלא בפניו, ולפ"ז יש להסתפק אם אפשר לכתוב פרוזבול למלוה שאין לו אפשרות לכתוב פרוזבול, או עבור קרוב משפחה שעדיין אינו שומר תו"מ, כדי להצילו מאיסורי שמיטת כספים.

בשו"ת פנים מאירות (ח"יב סי' נ"ב) נסתפק אם יכול למכור בכור בהמת חבירו לנכרי שלא מדעתו כדי להצילו מקדושת בכור. בשו"ת חת"ס (אהע"ז ח"א סי' י"א ד"ה נחזור) כ' דהלכה רווחת למכור חמצו של חבירו בשעה חמישית מטעם זכיה לאדם, וכן מבואר בשו"ת דברי חיים (ח"יב סי' מ"ו) ובעוד אחרונים, ואע"פ שהקצוה"ח (סי' רמ"ג סק"ח) ס"ל דזכין לאדם ולא מאדם, אבל החזו"א (אהע"ז סי' מ"ט סק"א) כ' דגם הקצוה"ח יודה דאפשר למכור חמצו של חבירו שלא מדעתו, משום שמזכהו במעות תמורת החמץ, וממילא נחשב כזכות גמור.

לפ"ז יש להסתפק אם אפשר לכתוב פרוזבול עבור חבירו מדין זכין לאדם שלא בפניו. בתוספתא בב"ב (פ"א ה"ד) נחלקו רבי וחכמים אם שייך לכתוב פרוזבול שלא מדעת המלוה, אבל העירו (בשמיטת כספים כהלכתה פט"ז הערה י"ז) דלשיטת הקצוה"ח (סי' רמ"ג סק"ח) דזכין לאדם ולא מאדם, וא"א להפקיע ולגרוע מקניינו של אדם ע"י "זכין", א"כ מהיכ"ת שיוכל למסור חובותיו של אדם לאחרים מדין זכיה, דאע"ג דגוף החוב לא נפקע, אבל זכות הגביה נמסרת לרשות הב"ד, א"כ נאמר כשיטות הסוברות דפרוזבול אינו אלא מסירת מודעה בעלמא.

מאידך גיסא יש סברא לומר דפרוזבול לא שייך סברת "זכין", משום שאם חז"ל תיקנו תקנה, אין אפשרות לקיימה אלא אך ורק בצורה שתקונה, ע"י שיעמוד הוא או שלוחו לפני הב"ד וימסור להם חובותיו, וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל (משנת הגרי"ש על שביעית עמוד קכ"א), ועוד שאם אפשר לעשות פרוזבול מדין "זכין", יעשו פרוזבול אחד לכל ישראל ולא יראו כולם צורך לעשות פרוזבול בעצמם, ותשתכח תורת שביעית (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד מ"ח), וכל זה דלא כמש"כ בשו"ת תשובות והנהגות (ח"יב סי' תש"ח), שבזמנינו ב"ד שבעיר יכולים לכתוב, דמי שלא עשה פרוזבול, אנו מזכין אותו שאנו נגבה, אלא שסיים דלא נהגו כן, ועדיין צ"ב.

למעשה בדרך אמונה (ה' שמיטה פ"ט סקצ"ט) הביא בשם מרן החזו"א זצ"ל (הובא בנחלת אליהו להגה"צ ר' אליהו דושניצר זצ"ל סי' ס"ד ובנדמ"ח עמוד שכ"ו אות ק"ד) **שיכול לעשות פרוזבול עבור חבירו מדין זכיה, אבל אינו יכול לעשותו עבור מי שהוא פורק עול ואינו חושש לעשות פרוזבול**, ובטעם הדבר הסביר שם בנחלת אליהו, משום דההיתר לעשות פרוזבול שלא בידעת המלוה הוא משום דאיכא אומדנא דניחא לו, משא"כ בפורק עול דאין לנו אומדנא כזה. אבל בשו"ת שבט הלוי (ח"ז סי' ר"ח) הביא מש"כ האו"ז בביאור התוספתא הנ"ל, דסברת רבי שאין כותבין פרוזבול שלא מדעת המלוה, הוא משום דשמא רוצה שתהא

שביעית משמטת כדי לקיים מצות עשה. הרי מבואר דרבי ס"ל דאין כאן חסרון מדין הקנאה, אלא דאינה זכיי גמורה אם רוצה לקיים מצות שמיטה, ולפי"ז באלו הרחוקים מהדת שאין להם שייכות והשגה במצוה זו, ובודאי יעבור, אז מותר לעשות להם פרוזבול מדין זכין לאדם שלא בפניו.

כתיבת פרוזבול עבור מי שהוא מחוסר הכרה ר"ל

אם המלוה הוא מחוסר הכרה ר"ל, וממילא אינו יכול לכתוב פרוזבול (וכמו"כ בשוטה לפי השיטות ששביעית משמטת החובות שחייבים לו – ע"י מני"ח מצוה תע"ז סק"ב), פסק מרן הגריש"א זצ"ל שיושיבו שלשה ת"ח שיהיו כב"ד, והם ימנו לו אפוטרופוס שיעשה הפרוזבול עבורו (שבות יצחק על פרוזבול עמוד ע"ז).

פרוזבול אחד לכמה מלווים

כ' במשנת יוסף (שביעית פ"י מ"ד עמוד קל"ז בשם הג"ר יעקב עמדין זצ"ל) שניתן לכתוב פרוזבול אחד לכמה מלווים, אבל בכה"ג צריך לפרט שמות כל המלווים ולכתוב "פלוני ופלוני ופלוני מוסרים כל חוב שיש להם..." ואין זה דומה לאחד שהלוה להרבה אנשים שאינו צריך לפרט שמות הלווים, אבל יש להוסיף שכל אחד מהמלווים צריך לומר לפני ב"ד את הנוסח "מוסרני לכם..." (דרך אמונה ה"י שמיטה פ"ט ס"ק קט"ז).

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח"י האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' כי תבא תשפ"ב

שמיטת כספים (ה)

פרטי דינים על כתיבת הפרוזבול

עשה פרוזבול לפני השמיטה הקודמת

כ' בדרך אמונה (ה"י שמיטה פ"ט סוסקצ"ט) דפרוזבול שנעשה פעם אחת מועיל לחובות אלו על כל השמיטות הבאות כיון שכבר מסר חובותיו לב"ד, ומקורו בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' קע"ו ד"ה ולענין מלוה) וקובץ תשובות חת"ס (סי' פ"ו) ותומים (סי' ס"ז סקני"א), ודלא כשו"ת מהר"י אסאד (ח"ב סי' ק"פ) שהחמיר בזה, בפרט אם בינתיים תבע ממנו חוב זה בב"ד אחר שלא עשה הפרוזבול אצלם, דאז נחשב כאילו שלקח שטרותיו מב"ד הראשון שעשה הפרוזבול בפניהם. והנה יש לציין, דכל הנידון הוא אך ורק למי שלא הלוח לאחרים משך שבע שנים, אחרי השמיטה שעבר, וממילא לא היה כותב פרוזבול בשמיטה זו לולא החוב הישן הזה.

פרוזבול עבור פקדונות בגמ"ח

מי שהפקיד כסף בגמ"ח, והגמ"ח הלוח את הכסף לאחרים, אפילו אם המפקיד לא עשה פרוזבול, יכול לסמוך על הפרוזבול שכתב מנהל הגמ"ח, והסביר מרן הגריש"א זצ"ל (משנת הגריש"א על שביעית עמוד קכ"ג) דהיינו לפמשי"כ המהריק"ש בשו"ת אהלי יעקב (סי' כ"ד) שפקיד על נכסי חבירו יכול לעשות פרוזבול עבורו, והכסף שנמסר לגמ"ח בסתמא אינו הלוואה לגמ"ח אלא פקדון, ומ"מ בדיעבד אם גם מנהל הגמ"ח לא עשה פרוזבול, בכל זאת יש להקל לגבות החובות ולסמוך על המבואר בשו"ע (ח"ו"מ סי' ס"ז סכ"ח) דקופה של עניים א"צ פרוזבול, וממילא י"ל דגם קופה של גמ"ח שהיא צדקה א"צ פרוזבול, אבל לכתחילה אין לסמוך ע"ז, בדרך אמונה (פ"ט סוס"ק קמ"ב) ציין למש"כ בשמיטת כספים כהלכתה (פ"ט ס"ח - ס"י"ג) שיש הרבה פרטים וחילוקים בזה (ע"ש שמחלק בין גמח"ים המיועדים רק לעניים, לבין אלו שנועדו לסייע לכל הציבור, וכן אם הכסף ניתן

באחריות הגמ"ח או שהוא פקדון בלי אחריות הגמ"ח, ואכמ"ל בכל החילוקים), ולכן למעשה בעלי הגמחיים ומוסדות צריכים לעשות פרוזבול על כל הכספים שחייבים להם.

כתיבת פרוזבול לפני ההלואה

כ' הרמב"ם (הלי שמיטה פ"ט הכ"ב והכ"ג) כתב הפרוזבול תחלה ואח"כ הלואה אינו מועיל (דאין הפרוזבול מועיל אלא על החובות שמסרן לב"ד ולא על אותן שעדיין לא הלואה) אלא משמיט עד שיכתוב הפרוזבול אחר שהלואה... לפיכך פרוזבול המוקדם כשר, שהרי הורע כחו דאינו משמיט אלא החובות עד התאריך שבשטר (ולא כמו בהל' שטרות שהדין להיפך, דשטר מוקדם פסול שמא יגבה לקוחות מהזמן הקודם), והמאוחר פסול משום שמיפה כחו, ואינו מועיל כלל אפילו מזמן האמיתי משום שנכתב שלא כדין.

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ז סק"ה) נסתפק אם יכול לומר לבית דין שמוסר להם גם את החובות העתידיים שעדיין לא באו לעולם, דאם הפרוזבול הוא מעין שליחות לב"ד לגבות חובותיו עבורו, הרי הרבה פוסקים ס"ל דשייך למנות שליח גם לדבר שלא בא לעולם, וכש"כ להסוברים שיכול להקנות דשלב"ל יחד עם דבר שבא לעולם, ונשאר בצ"ע אם יש לסמוך ע"ז בשביעית בזה"ז, ומה"ט נהגו לעשות הפרוזבול בערב ר"ה שהוא היום האחרון של השנה. אבל בדרך אמונה (פ"ט ס"ק ק"כ) נקט דאין הפרוזבול מועיל לחובות שעדיין לא הלואה, אפילו אם יכתוב בהדיא שמוסר לב"ד גם אותן חובות שעתידי להלות ע"ש.

מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל, שאם אינו יכול לעשות פרוזבול בערב ר"ה, ימנה שליח בכתב שיעשה לו פרוזבול בערב ר"ה, משום שמבואר במרכבת המשנה (הלי גירושין פ"ו) דמינוי שליחות בכתב מהני גם לדשלב"ל, משום שנחשב כאילו ממנה אותו בכל רגע שהשטר קיים, ואפשר לסמוך ע"ז בשביעית בזה"ז שהיא דרבנן (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד מ"ה).

כתיבת פרוזבול בחול המועד

בשו"ע בהל' חוה"מ (סי' תקמ"ה ס"ה) נפסק שמותר לכתוב פרוזבול בחוה"מ, ומקורו במתני' במו"ק (י"ח:), וצ"ל דמיירי בחוה"מ פסח, דאי בחוה"מ סוכות, כבר נשמט החוב, והסביר המ"א (סק"ד) טעם הדבר משום שהוא דבר האבד כדי שלא ישמט החוב בשמיטה, והמ"ב (סק"כ) הביא בשם תוס' בסוגי' שם דהוי דבר האבד שמא ימותו העדים, או ילכו למדינת הים, או ימות הנותן, או הב"ד, והסביר מרן הגריש"א זצ"ל שמא לא יזדמן לו אח"כ ב"ד לעשות פרוזבול בפניהם, אינו י"ל דמיירי בשלא היה במקומם סופר מומחה שיכתוב להם, ונזדמן להם סופר בחוה"מ, ובזמנם לא ידעו כולם לכתוב (הערות הגריש"א בגיטין ל"ז. ד"ה הו"מ ס"ר). אמנם יש להעיר, למה כתיבה זו נחשבת כדבר האבד, דהרי יכול לומר נוסח הפרוזבול בפני הב"ד בעל פה, דכתיבת הפרוזבול אינה לעיכובא, וכבר הק' כן הגר"ח ברלין זצ"ל (בנשמת חיים חו"מ סי' ע"א סק"ה), והסביר מרן הגריש"א זצ"ל דבכל זאת כתיבת הפרוזבול נחשבת כצורך (משנת הגריש"א - שביעית עמוד ק"ח).

בביאור הצורך בדבר, הביא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ה סוסי' י"א) מש"כ הפרישה (סי' ס"ז סוסק"ג) וז"ל אע"פ שהרא"ש והטור ס"ל דכל אדם יכול למסור חובתו בעל פה, מ"מ בשעה שבא לגבות חובו, צריך לידע ענין הפרוזבול, ומה שמסר לבית דין, ובני אדם דלאו דיני גמירי, אף שאגמרוהו מתחילה לבא לבית דין ולומר לפניהם באותו שעה בלשון שיועיל, מ"מ אח"כ ישכח מלבו, ולא בכל עת ידע לכוון כשיבא אליו הלואה, לאמר הגד לי מהו עניינו של פרוזבול, משא"כ כשיהיה הדבר כתוב וחתום בידו, דאז לא צריך יותר, כי אם להראותו בבית דין עכ"ל. לפ"ז הסביר בשו"ת ציץ אליעזר, מבואר היטב למה זה נחשב כדבר האבוד.

אבל עדיין צריך להבין, דאמנם הפרוזבול הוא תקנה לכל החובות עד חוה"מ פסח, אבל מחוה"מ פסח עד ר"ה הוא יותר מחמשה חדשים, וכי לא ילוה כסף כלל בתקופה זו, וע' בדרך אמונה (פ"ט הכ"ב בבה"ל סוד"ה כתב) שהביא שיטת כמה ראשונים, ובתוכם הרמב"ם בפה"מ"ש, שפרוזבול רק מועיל להלוואות שנעשו אחרי כתיבת הפרוזבול (ואע"פ שאין אדם מקנה דשלב"ל, וא"כ אין בידו למסור חובות שעתידיים להיות, ע' במשנת יוסף על

שביעית פ"י מ"ה עמוד קמ"ו בתוספות אחרונים מש"כ בזה), אבל הלוואות שנעשו קודם כתיבת הפרוזבול, כיון שכבר חל עליהן חוב להשמיט כשיגיע הזמן, שוב אין מועיל פרוזבול. לפ"ז מבואר היטב למה כותבים פרוזבול בחוה"מ פסח, והא דכותבים לפני ר"ה, היינו להלוואות שילוח מכתיבת הפרוזבול עד ר"ה ע"ש, ועדיין צ"ע, ולמעשה נקטו הפוסקים שהפרוזבול הוא תקנה רק לחובות עד כתיבתו, ולא אח"כ.

כתיבת הזמן על הפרוזבול

צריך לכתוב בפרוזבול את הזמן של מסירת החובות של המלוה לב"ד (שמיטת כספים כהלכתה פ"יח ס"א בשם ר"ת בספר הישר סי' קל"ח, וכפתור יפרח פ"ג, ומשנה ראשונה שביעית פ"י מ"ד), ובדיעבד אם לא כתבו, נחלקו הראשונים אם השטר פסול, דלשיטת ר"ת הוא פסול משום דחיישינן שכתבו לפני ההלואה, ושטר מוקדם פסול (דרך אמונה פ"ט סכ"ג בבה"ל ד"ה פרוזבול).

כתיבת השעה שהפרוזבול נכתב כשהלוה כסף באותו יום

יש להסתפק מה הדין אם הלוה כסף לחבירו באותו יום שכתב הפרוזבול בב"ד, האם הוא חייב לציין בפרוזבול באיזה שעה כתבו כדי שידעו שהפרוזבול נעשה אחרי ההלואה. מרן הגרשז"א זצ"ל כתב דבודאי המלוה נאמן לומר מתי נכתב הפרוזבול (מנחת שלמה שביעית פ"י מ"ה). כמו"כ נקט בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רצ"א סק"ג), והסביר דכמו שנאמן לומר פרוזבול הי' לי ואבד (שו"ע חו"מ סי' ס"ז סל"ג), ה"ה שנאמן לומר פרוזבול יש לי ונכתב אחרי ההלואה (וכן מובא בשם מרן הגרשז"א זצ"ל במשנת הגר"י עמוד קכ"ב), דלא שביק היתירא ואכיל איסורא (ואע"ג דמיגו להוציא לא אמרינן, כ' בדרך אמונה פ"ט ס"ק קמ"ד שהב"י הביא בשם בעל התרומות, כיון שיש חזקה דמסייע לתובע, דלא שביק היתירא ועביד איסורא, שפיר אמרינן מיגו להוציא, אבל יש לציין שרע"א בשו"ע חו"מ סי' ס"ז סל"ד העיר, דבשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סי' רנ"ו משמע דנאמן בלי מיגו, ושכ"כ בשו"ת מהריב"ל ח"א סי' ס"ז), ומ"מ סיים בשו"ת שבט הלוי, בדרך עצה טובה, דאין הפסד מלכתוב השעה.

בארחות רבינו (ח"ב עמוד שע"ג) מסופר שבשנת תשכ"ו מרן בעל הקה"י זצ"ל כתב השעה בנוסח הפרוזבול, והסביר שעשה כן כדי שתקנת הפרוזבול לא ישמט החובות רק עד אותה שעה, אבל במשך היום ילוה כסף כדי לקיים מצות שמיטת כספים, אבל בדרך אמונה (ה' שמיטה פ"ט הכ"ב בבה"ל) כ' שא"צ לכתוב שעת הכתיבה בפרוזבול.

פרוזבול בערב ר"ה אחרי שקיבל על עצמו תוספת יום טוב

מי שכבר קיבל תוס' יו"ט בערב ר"ה, ונזכר לפני השקיעה שעדיין לא כתב פרוזבול, אינו מן הראוי שיעשה פרוזבול אז כיון שנראה כדן דין ביו"ט, ולכן יעץ מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שישאל בפני ג' אנשים על מה שקיבל תוס' יו"ט כמבואר בפמ"ג (סי' רס"ג משב"ז סק"ג) שאפשר לעשות התרת נדרים על קבלת שבת (וע"ע מש"כ במעדני יו"ט ח"א סי' ל"ב בענין שאלה על קבלת תוס' שבת), ואז ימסור חובותיו לפני שלשה (הובא בעמודי ארץ עמוד קצ"ב), אבל העירו הלומדים, דאפשר עדיף שיאמר בפני שני עדים שמוסר חובותיו לב"ד מסויים, דאז אינו נראה כדן.

פרוזבול אחרי השקיעה בליל ר"ה

מי שנזכר בבין השמשות בליל ר"ה של מוצאי שביעית שעדיין לא עשה פרוזבול, יאמר בפני שני עדים שמוסר חובותיו לב"ד מסויים, או שיאמר בפני שלשה אנשים שמוסר להם את חובותיו, או שיסמוך עמש"כ בשערי צדק (פכ"א ס"ו) דבדיעבד מהני פרוזבול אפילו כשאמר בינו לבין עצמו. אמנם בשו"ת התעוררות תשובה (ח"ג סי' כ"ג סק"ב - ובנדמ"ח ח"ד חו"מ סי' י"ג) כתב, כיון ששמיטת כספים היא אפקעתא דמלכא, הלוה יכול לטעון למלוה, תביא ראיי' שעשית פרוזבול כשהי' עדיין יום, ואם אין לך ראיי', המוציא מחבירו עליו הראיי'. בכל אופן, אם הלוה יבוא לפרוע את חובו, אין המלוה צריך לומר "משמט אני" כיון ששמיטה בזה"ז דרבנן וספק דרבנן לקולא.

אבל יש חולקים בזה, דהרי הרמב"ם (הלי' שמיטה פ"ט ה"ד) כ' כשתשקע חמה בלילי ר"ה של מוצאי שביעית, אבד החוב, וע' במנ"ח (מצוה תע"ז סק"ד) דמיד שתשקע החמה אסור לתובעו מספק, וא"כ א"א לכתוב פרוזבול אז (פ"י למסור חובותיו לבי"ד), דהרי נפסק בשו"ע (חוי"מ סי' ס"ז סל"א) דכל זמן שיכול לגבות החוב כותבין עליו פרוזבול, וממילא כיון דמספק אסור לתבוע, כמו"כ אין כותבין פרוזבול, ומרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל ג"כ ס"ל דלמסור בע"פ את נוסח הפרוזבול בבין השמשות יתכן דאסור (שיח אמונה פ"ט הערה 92). עוד יש להעיר דבמשנה כסף (ח"ב עמוד קנ"ז - קנ"ח) הביא מחלוקת הראשונים אם שמיטת כספים היא ברגע אחרון של היום לפני ביהשמי"ש, או הרגע הראשון של אחר הרגע האחרון של השנה, ולדינא כ' שם שצריך להחמיר בזה ביהשמי"ש, וממילא ה"ה שא"א למסור חובותיו לבי"ד אחרי השקיעה בליל ר"ה.

אם המלוה נוהג כשיטת ר"ת בענין זמן השקיעה, וכתב הפרוזבול לפני שהגיע זמן זה, והלוה נוהג כשיטת הגאונים ולכן טוען שכבר נשמט החוב, כ' מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שהמלוה אינו יכול לגבות את חובו דהמוציא מחבירו עליו הראי"י (שיח אמונה פ"ט הערה 455).

האם צריך קבלת קנין בכתבת הפרוזבול

מרן הגרשז"א זצ"ל פסק שא"צ לעשות קנין לצורך הפרוזבול, ואע"פ שראו שהוא בעצמו קיבל קנין, הסביר שבאותו ביהכני"ס שם מסר את הפרוזבול, ראה שהם עושים קנין, ולכן כדי שלא לפרוש מן הצבור, גם הוא קיבל קנין (שולחן שלמה עמוד רח"צ), ועל זה נאמר "אין ללמוד הלכה ממה שראה רבו עושה מעשה" (ע' רשב"ם ב"ב ק"ל: ד"ה ולא).

פרטי דיני הקרקע של הלוה הנצרכת לכתבת פרוזבול

אין כותבין פרוזבול א"כ יש ללוה קרקע

שנינו בגיטין (ל"ז:). דאין כותבין פרוזבול א"כ יש ללוה קרקע, וכן נפסק להלכה ברמב"ם (הלי' שמיטה פ"ט הי"ט) ובשו"ע (חוי"מ סי' ס"ז סכ"ב). נחלקו הראשונים בטעם הדבר - רש"י בגיטין (שם) הסביר שאין הדרך להלוות למי שאין לו קרקע, כדי שיהא בטוח בחובו, ובמילתא דלא שכיחא לא תקינו ב"י רבנן, ואפילו קרקע כל שהוא ראוי לגבות בו כל חובו, דגבי והדר גבי (לפי טעם זה, כ' בשו"ת חת"ס חוי"מ סי' נ" ד"ה ומ"ש כיון, דבזה"ז שתקנו הגאונים לגבות ממטלטלין של יתומים, משום שעיקר סמיכות דעת של המלוה היא על המטלטלין, א"כ שכיח להלוות גם אם אין קרקע ללוה, אבל למעשה א"א לשנות מתקנת הלל שתיקן לכתוב פרוזבול דווקא כשיש ללוה קרקע). אבל הר"ן בגיטין (י"ט: לדפי הר"ף ד"ה אין כותבין) הביא הר"ש בשביעית (פ"י מ"ו) שנתן טעם אחר, דקרקע נחשבת כגבוי משום דשעבוד חל על קרקע לפי שאינו יכול להשמיטו ולהצניעו, וכתב הר"ן דנ"מ טובא בין הני תרי טעמי אם הי' ללוה קרקע כשכתב הפרוזבול, אבל בסוף שנת השמיטה אינה בידו, דלשיטת רש"י מהני, משא"כ לפי הר"ש בעינן שהלוה יהי' לו קרקע בסוף השמיטה שיהא נחשב כגבוי, וע"ע בדרך אמונה (פ"ט הי"ט בבה"ל ד"ה אין כותבין) מה שנו"נ במחלוקת זה. עוד הביא שם (צה"ל ס"ק רמ"ה) דלפי הר"ש שהקרקע נחשבת כגבוי, היאך כותבין פרוזבול על עציץ נקוב, והביא בשם תוס' בב"ב (כ"ז:). ובגיטין (ל"ז:). דלא פלוג רבנן.

לוה שהפקיר כל נכסיו סמוך לשקיעת החמה בערב ר"ה

בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' מ"ז סק"ד) העיר דנ"מ טובא בינייהו אם הלוה שחייב הרבה כסף לנושים, יפקיר כל נכסיו לפני ג' מכיריו סמוך לשקיעה"ח בערב ר"ה, דלשיטת הר"ש שמיטה תשמט חובותיו כיון דאין ללוה קרקע לצורך תקנת פרוזבול. אבל יש שהעירו (משמרת השביעית עמוד ק'), שאם אחרי שהפקיר כל נכסיו, הוא ממשיך לדור בדירתו כאילו הוא שלו, ואין מי שיכול לסלקו משם, הרי זה לא גרע מהשאל לו מקום כלשהו דמהני.

הלוה אין לו קרקע אבל בעל חוב שלו יש לו קרקע

אם ראובן הלוח לשמעון, ושמעון הלוח אין לו קרקע, אבל לוי שחייב לו כסף יש לו קרקע, יכול ראובן המלוח של שמעון לכתוב פרוזבול מדין שעבודא דר' נתן על סמך הקרקע של לוי כמבואר בגיטין (ל"ז.), ואע"פ שעדיין לא גבה קרקע זו, מ"מ היא משועבדת לפרוזבול של המלוח (ע"ש בפרש"י), ואפילו אם אין ללוח או למלוח קרקע, רק למי שחייב לראובן המלוח, יכול המלוח לזכות קרקע זה לשמעון הלוח, ולכתוב עליו פרוזבול, וכן נפסק להלכה בשו"ע (סי' ס"ז סכ"ב).

אבל מרן הגר"א זצ"ל שטינמן זצ"ל הסתפק (אילת השחר גיטין ל"ז. ד"ה לו), מה הדין אם שמעון הלוח לא כ"י פרוזבול על החוב שלוי חייב לו, האם ראובן המלוח של שמעון יכול לכתוב פרוזבול על סמך הקרקע של לוי שחייב לשמעון, דהרי שמעון אינו יכול לגבות את חובו מקרקע זו של לוי כיון שלא כ"י פרוזבול, וא"כ אפשר הפרוזבול שראובן כ"י אינו תקף לגבי קרקע זו.

קרקע השותפין

בדרך אמונה (ה'ל' שמיטה פ"ט ס"ק ק"י) הביא הירושלמי בשביעית (פ"י ה"ג) שאין כותבין פרוזבול כאשר הלוח הוא רק שותף בקרקע, אבל הרמב"ם ושו"ע לא הביאו הירושלמי להלכה, והאחרונים הוכיחו דלא קיי"ל כהך ירושלמי כאשר הקרקע יש בו כדי חלוקה (ע"ש בצה"ל ס"ק רע"ז בשם מרן הגריש"א זצ"ל), וכן הוכיח בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' רפ"ח), והוסיף דדברי הירושלמי הם למ"ד דאין ברירה, וכיון דקיי"ל דבדרבנן יש ברירה, הרי שמיטת כספים בזה"ז היא מדרבנן לרוב הפוסקים, וכמו"כ תקנת פרוזבול היא דרבנן, וממילא כיון דיש ברירה שפיר כותבין פרוזבול על קרקע השותפים.

עוד יש להעיר דאפילו לשיטת הירושלמי שאין כותבין פרוזבול כשהלוח הוא שותף בקרקע, מ"מ כשהבעל לוח כסף ודירתו רשומה על שמו ועל שם אשתו, לכו"ע כותבין פרוזבול על קרקע זו, דהרי שנינו בשביעית (פ"י מ"ו) וכן נפסק להלכה ברמב"ם (ה'ל' שמיטה פ"ט ה"כ) שכותבין פרוזבול לאיש על נכסי אשתו.

קרקע שאולה או שכורה או שיש לו זכות השתמשות בה

בשו"ע (ח"ו"מ סי' ס"ז סכ"ג) מבואר דאפשר לכתוב פרוזבול אפילו אם הלוח יש לו קרקע שאולה או בשכירות, ואמנם בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' ס"ה ד"ה אך) מבואר דא"צ שיעשה קנין על השאלה או על השכירות וזה מקולי פרוזבול ע"ש, אבל בשו"ת דבר אברהם (ח"ב סי' י"ז סק"ז) הוכיח משו"ת הרשב"א דבעינן קנין לשכירות או לשאלה, וכן הביא בספר הלכות שביעית (הג"ר בנימין זילבר זצ"ל ח"ב סי' י" כס"ד ס"ק קכ"ג) בשם הרמ"ה, והכי מבואר גם בריטב"א בגיטין (ל"ז. ד"ה דמנח אסיכיל).

הפת"ש (ח"ו"מ סי' ס"ז סק"ד) הביא מש"כ בשו"ת חת"ס (ח"ו"מ סי' נ"ז), דלפ"ז האופן היחידי שיכול להיות שאין ללוח קרקע, הוא כשסמוך על שלחן אחרים ויכולים לסלקו כל שעה.

קנין קרקע לבחורי ישיבה שרוצים לכתוב פרוזבול

לפ"ז יש להסתפק לגבי בחור ישיבה שהלוח כסף לחבירו, שבדרך כלל חבירו הלוח אין לו קרקע בקנין שאלה או בשכירות, בין בבית הוריו, ובין בישיבה בחדרו שהועמד לרשותו. מרן הגרש"א זצ"ל פסק (הובא בשלמי מועד עמוד תקס"ד) דבחור ישיבה נחשב כיש לו קרקע לגבי פרוזבול, כיון שיש לו רשות השתמשות ללינה והנחת חפציו במקום לימודו, ואע"ג דבשו"ת חת"ס (ח"ו"מ סי' נ"ז) כ"י דמי שסמוך על שלחן אביו ויכול לסלקו בכל שעה נחשב כאין לו קרקע, בכל זאת אע"פ דהנהלת הישיבה יכולים לסלקו מהישיבה בכל שעה, מ"מ עדיין נחשב שיש לו קרקע, דאם אין לו קרקע בישיבה, יש לו קרקע בבית אביו שהוא סמוך על שלחנו, וברגע שיסלקוהו מהישיבה נחשב לו הקרקע בבית אביו. מרן בעל שבט הלוי זצ"ל ג"כ פסק כן, אלא שהוסיף דראוי שהבחור הלוח יבקש רשות מראש הישיבה כדי שמקומו בחדרו יחשב כמושאל לו (קובץ מבית לוי ח"ו עמוד כ').

אבל מביאים שמרן הגריש"א זצ"ל (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד פ"ה) הסתפק בדבר, ולכן אמר שראש הישיבה יקנה ללווים של כל הבחורים קרקע ד' אמות לזמן, כדי שיהא ללווים קרקע בזמן כתיבת

הפרוזבול ובזמן סוף שנת השמיטה, וראש הישיבה רשאי להקנות ד' אמות בישיבה לצורך זה, דהרי זה לטובת הבחורים שלא ישמטו חובותיהם, ואחד מהבחורים יכול לשלם פרוטה ויקנה קנין לזמן עבור כל הלווים של כל הבחורים, כעין מש"כ החזו"א (אהע"ז סי' קמ"ח לדף ז:). וז"ל נראה דראובן שנתן פרוטה לשמעון, ואמר לו שתי שדותיך בפרוטה, ותקנה אחת ללוי והשניה ליהודה, קנו לוי ויהודה כל אחד שדהו, דכי היכי דמצי לקנות ב' שדות בפרוטה לעצמו, הכי נמי מצי למקני שדה אחת ללוי ואחת ליהודה מדין עבד כנעני עכ"ל.

בחור ישיבה אינו יכול להקנות שימוש בחדרו בישיבה ללוה שלו

והנה זה פשוט דאפילו להשיטות דאם הלוח הוא בחור ישיבה, יש להחשיב חדרו שהועמד לרשותו כאילו יש לו קרקע, אבל אם המלוה הוא בחור ישיבה, א"א להחשיב חדרו כקנינו שיוכל לזכות קנינו בחדרו ללוה שלו, ובכה"ג יקנה הבחור המלוה קרקע מאדם אחר, ויטול ממנו רשות לזכותה ללווים שלו.

קנין קרקע לבנים ובנות הסמוכים על שלחן אביהם

נחלקו הפוסקים לגבי ילדים הסמוכים על שלחן אביהם, שאינם יושבים בישיבה או בפנימיה (כגון בחור בישיבה קטנה, או בחורה שגרה בבית הוריה), והוא לוח כסף, האם הפרוזבול של המלוה מתיר לו לגבות מהבחור כיון שאין לו קרקע, או שמא כיון שהוא סמוך על שלחן אביו דנים אותו כיש לו קרקע (עי' שמיטת כספים כהלכתה פ"כ ס"ח), ולמעשה מרן הגריש"א זצ"ל ס"ל דאין להקל בזה, ולכן אם בנו או בתו הם המלווים, יקנה האב קרקע לאלו שלו מבניו ובנותיו, כדי שבניו ובנותיו יוכלו לכתוב פרוזבול על החובות שחייבים להם (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד פ"ו), ואם מי שהוא הלוח לאלו הסמוכים על שלחן אביהם, יזכה להם קרקע כל שהו על מנת שאין לאביהם רשות בה.

אופן הקנאת קרקע ללוה

כ' בשו"ע (ח"מ סי' ס"ז סכ"ב) דכשרוצה לזכות קרקע ללוה, מזכהו לו ע"י אחר. צורת הקנין הוא, שהב"ד או העדים יקנו סודר למלוה או לבעל קרקע אחר, כדי שתמורתו יקנה קרקע ללוה, וכשהמלוה זוכה בסודר, זוכה הלוח תמורת זה בקרקע, ואע"פ שאין הסודר של הלוח, מהני מדין עבד כנעני. בדרך אמונה (פ"ט ס"ק ק"ג) הביא בשם הנמו"י שיכול גם להקנות קרקע ללוה במתנה ע"מ להחזיר. אבל מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל דאם עושים קנין לזמן או שאלה ושכירות, אין להסתפק בקנין סודר, אלא יקנה הקרקע בקנין כסף, משום שהשו"ע (ח"מ סי' קצ"ה ס"ט) הביא ב' דעות אם שאלה ושכירות קרקע נקנית בקנין סודר (שבות יצחק בדיני פרוזבול עמוד פ"ד).

הקנאת קרקע ללוה ע"י אחר

אם הלוח אין לו קרקע, יכול המלוה להקנות לו קרקע ע"י אחר בקנין סודר או בקנין אחר, מדין זכין לאדם שלא בפניו, ואע"פ שהוא חוב ללוה, משום שע"ז שמיטה לא תשמט חובותיו, מ"מ אזלין בתר זמן הזכיה, ואז זכות הוא לו (ר"ן בגיטין י"ט: וסמ"ע סי' ס"ז סקמ"ד), וי"א שבפרוזבול הקילו אע"פ שחוב הוא לו (רא"ש גיטין פ"ד סי' ט"ו), אבל י"א שהוא קצת זכות לו, כיון שעל ידי שיפרע את חובו, לא ימנעו להלוות לו לעתיד לבא (קרבן נתנאל על הרא"ש הנ"ל סק"י, וכבר כ"כ המאירי בגיטין ל"ז).

אם הלוח נמצא בפנינו, והוא צווח שאינו רוצה לזכות בקרקע של אחרים, א"א לזכות לו בעל כרחו (רמ"א סי' ס"ז סכ"ב), ומקורו בר"ן, אבל בשנות אליהו (שביעית פ"י מ"ו) כ' הגר"א שכותבין פרוזבול גם אם הלוח צווח, ובצה"ל (פ"ט ס"ק רנ"ט) כ' דלשיטת הרא"ש (גיטין פ"ד סי' ט"ו) שהקילו בפרוזבול אע"פ שהוא חוב לו, אפשר דמהני גם כשהלוח צווח שאינו רוצה לזכות בקרקע.

שיעור הקרקע

מעיקר הדין סגי אם יש ללוה קרקע כל שהוא כמבואר ברמב"ם (פ"ט הי"ט) ובשו"ע (חוי"מ סי' ס"ז סכ"ב), (ואמנם מעיקר הדין סגי אפילו כמלא מחט, אבל י"א דבעי שתהא ראויה לשימוש כל דהו – ע' דרך אמונה פ"ט ס"ק ק"ה), אבל בנוסח הפרוזבול בספר הישר לר"ת ובעוד ראשונים כ' שיעור של ד' אמות (ע' בשמיטת כספים כהלכתה פ"כ ס"ל, ונוסחאות של פרוזבולים בסוף הספר שמיטת כספים ופרוזבול), וע' בסמ"ע (חוי"מ סי' קי"ג סק"א) דהא דכותבין בשטרות "ד' אמות" הוא לאו דווקא, אלא כיון שאין מקנים מקום מסויים, לכן כותבים כן כדי שלא יהא מילי בכדי (ע' שו"ת מהר"ם שיק או"ח ריש סי' רל"ג שהסביר כוונת הסמ"ע הכז).

עציצים

בשו"ע (סי' ס"ז סכ"ב) נפסק שכותבין פרוזבול אפילו אם אין ללוה קרקע אבל יש לו עציץ נקוב, אלא דעדיין יש להסתפק האם העציץ צריך להיות מונח דווקא בקרקע שלו. בחי' חת"ס בגיטין (ל"ז). כ' דמהני דווקא אם היניקה היא שלו, אבל אם הניח העציץ בקרקע חבירו שלא מדעתו, אינו נידון כקרקע (וכן פסק מרן הגריש"א זצ"ל, אא"כ העציץ מונח שם ברשות הבעלים – משנת הגריש"א עמוד קל"א). בדרך אמונה (פ"ט הי"ט בה"ל ד"ה אלא) הקשה מאי שנא מכוורת דבורים לר"א שכותבין עליה פרוזבול אע"ג דנתנו בחצר חבירו שלא בידעתו כמש"כ הרא"ש, ותי' דשאני כוורת שהיא עצמה קרקע כדיליף ר"א מקרא, משא"כ עציץ שאינו קרקע אלא מפני יניקתו, ואם יונק בלי רשות אין לו כלום.

למעשה נקטו הפוסקים שהנקב בעציץ צריך להיות רוחב מילימטר אחד (ע' שו"ת משנת יוסף ח"ג סי' ד'), ומ"מ אם יש לו אדניות הקבועים בצידי המרפסת וא"א לטלטלם, דינם כקרקע אפילו אם אין להם נקב (משפטי ארץ על שביעית פ"ז סוסי"ה). עוד נקטו רוב הפוסקים שעציץ נחשב כקרקע רק אם נזרע בו פרחים או צמחים, אבל אם אין בו רק אדמה או שהצמחים נתייבשו, אינו נידון כמחובר אלא כעפר תלוש, וא"א לכתוב פרוזבול עליו (ע' שו"ת שבט הלוי ח"ט סי' רפ"ח סק"ב). נחלקו הפוסקים בדינו של עציץ המונח בריצפת הדירה, ואם יש נ"מ בין קומת קרקע לקומות העליונית (ע' שמיטת כספים כהלכתה פ"כ ס"ג).

לפ"ז בחור ישיבה שקונה עציץ נקוב שיש בו פרחים או צמחים, ומניחו בקרקע בחצר הישיבה ברשות ראש הישיבה, הרי יש לו קרקע לגבי פרוזבול ויוכל גם לזכות חלק ממנו ללוה שחייב לו כסף.

חתן שלוה כסף ואין לו קרקע חוץ ממה ששכר האולם לחתונתו שיתקיים אחרי סוכות

מעשה שהיה בחתן שלוה כסף ולא היה לו קרקע, אבל הוא כבר שכר אולם החתונה שלו שתתקיים אחרי סוכות, האם המלוה שלו יכול לכתוב פרוזבול על סמך שכירות זו (לשיטת הסוברים שמקום לינתו בישיבה או בבית הוריו אינם נחשבים כשלו לגבי כתיבת פרוזבול), או שמא כיון שאין לו שום אפשרות להשתמש באולם זה, לא בזמן כתיבת הפרוזבול, ולא במוצאי שנת השמיטה, ממילא אינה נחשבת כשכירות קרקע לגבי פרוזבול.

מי שאין לו קרקע חוץ מחלקת קבר שקנה מחיים

כ' במשנת יוסף (שביעית פ"ד מ"ו עמוד קנ"ג) דמי שאין לו קרקע חוץ מחלקת קבר שרכש לעצמו מחיים, אינו יכול לכתוב פרוזבול עליה, משום שאין הבעל חוב יכול לגבות ממנה, דהרי מבואר בשו"ע (ו"ד סי' שס"ו ס"א, וחוי"מ סי' רי"ז ס"ז) המוכר קברו, באים בני משפחתו וקוברים אותו שם בעל כרחו של הלוקח, ומחזירין את דמיו, וא"כ המלוה לא יוכל לגבות את חלקת הקבר שהלוה קנה, וגם אינו יכול לסמוך על החזרת הדמים, כי מי יודע אם יהיה להם מה להחזיר לו, וקודם כל יקברו הלוה שם בעל כרחו של המלוה, וע"ש עוד ראיות לזה, וע"ע בדרישה (חוי"מ סי' ס"ז סק"ד) ושו"ת מבי"ט (סי' ש"א) שג"כ כ"כ.

מעשה בעציץ נקוב ופרוזבול ומזיק שעבודו של חבירו

מעשה שהיה בחתן עני שלוה סכום גדול מעשיר בערב שביעית, והחתן הי' סמוך על שלחן אביו ולא היה לו שום קרקע. העשיר חשש מהשמטת החוב בשביעית, ואין כותבין פרוזבול אלא על מי שיש לו קרקע, ולכן העשיר נתן מתנה לחתן ליום חתונתו של עציץ נקוב גדול, כדי שייחשב כקרקע שיוכל לכתוב

עליו פרוזבול. זמן פרעון החוב הי' לפני סוף שנת השמיטה, אבל החתן לא שילם, וכשהגיע ער"ה של שנה השמינית, עלה בדעתו רעיון לפטור א"ע מלשלם. הוא לקח צלחת של מתכת והניחו תחת העציץ כדי שיפסיק בינו לבין הקרקע, ושינה את מצבו לעציץ שאינו נקוב, ועי"ז נפקע כל החוב כיון שלא היה לו קרקע בסוף השנה, בזמן שחל השמטת כספים.

כאשר העשיר תבע ממנו שיפרע את חובו אחרי ר"ה, טען החתן שהוא פטור מלשלם, ואע"פ שהמחזיר חובו שעברה עליו שביעית, רוח חכמים נוחה הימנו, אינו אלא מדת חסידות, וכיון שאינו חייב לבזבז יותר מחומש מנכסיו עבור מצוה גמורה, כש"כ שאינו חייב לבזבז סכום זה עבור מדת חסידות.

העשיר טען דאמנם החתן פטור מפרעון החוב, אבל יש חיוב מדין מזיק שעבודו של חבירו, כמו המוכר שט"ח לחבירו וחזר ומחל ללוה, דאע"פ שהלוה פטור מלשלם, מ"מ המלוה חייב ללוקח מדין מזיק שעבודו של חבירו.

החתן טען שגם חוב זה של מזיק שעבודו של חבירו נשמט בשביעית, דקים ליה כשיטת הרמב"ם ד"כל חוב" נשמט בשביעית ולא רק חוב של "הלואה", ורק בשכר שכיר והקפת החנות שאין הדרך לתבוע מיד אין שמיטה משמטת.

אבל העשיר טען שחוב זה של מזיק שעבודו של חבירו חל רק ברגע שחל השמטת הכספים, דהרי לפני זה עדיין לא הזיקו שהרי הי' יכול לשלם, או להחזיר העציץ לנקוב, וא"כ הוי כחוב שהתחיל חיובו אחרי השמיטה, ואין שביעית משמטת (ועי"ע בקונטרס "ימי השביעית" עמוד קט"ו - הרה"ג ר' ישעי' שכטר שליט"א - מש"כ בענין זה). מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל אמר שאין מקום לנזוף בלוה, מאחר ומהדין שמיטה משמטת, אלא שהלל תיקן תקנה לכתוב פרוזבול, וכשלוה זה הערים על תקנת הלל וחזרה הלכה זו למקומה ומשמטת, אין סיבה לנדותו (הובא בחשוקי חמד גיטין עמוד ר"מ).